WIKIPEDIA

Pagsasao nga Ilokano

Ti **Ilokano** (wenno Iloko, Iluko, mabalin met nga Ilocano) ket maysa kadagiti kangrunaan a pagsasao ken ti maikatlo a kadakkelan ti bilang ti patneng nga agsasao iti Filipinas.

Mairaman ti Ilokano iti pamilia ti Sasao nga Austronesio a nagpuonan dagiti pagsasao kadagiti puro iti Pasipiko ken Akin-abagatan a daya nga Asia. Kabagian ti Ilokano dagiti nadumaduma a dildila kas iti Bahasa Indonesia, Bahasa Melayu, Maori, Fijiano, Hawayano, Malagasi, Samoano, Tahitiano, Chamorro, Tetum, ken Paiwan. Daytoy ket asideg a kabagian dagiti dadduma a sasao nga Austronesio iti Akin-amianan a Luzon, ken addaan bassit iti agsinnaranay a pannakaawat iti pagsasao a Balangao ken dagiti akindaya a dialekto ti pagsasao a Bontoc.[6]

Adu a paset ti lubong, a napanan ken pagnanaedan dagiti Ilokano, ti pakasarakan met iti dakkel a porsiento dagiti agsasao iti Ilokano, kas kadagiti estado ti Hawaii ken California iti Estados Unidos.

Idi Septiembre 2012, impasa ti probinsia ti La Union ti maysa a bilin a mangbigbig iti Ilokano a kas maysa nga opisial a pagsasao ti probinsia a kakuyogna ti Filipino ken Ingles a kas dagiti nailian ken opisial a pagsasao ti Filipinas. Daytoy ti immuna a probinsia idiay Filipinas a nangipasa ti maysa a bilin a mangprotekta ken mangpadur-as iti patneng a pasasao, urayno adda dagiti sabali a pagsasao a naisasao iti probinsia ti La Union a mairaman ti Pangasinan ken Kankanaey.[3]

Ilokano	
Iloko, Iluko, Ilocano	
Patubo iti	Filipinas
Rehion	Akin-amianan a Luzon ken kaaduan kadagiti parte ti Tengnga a Luzon
Etnisidad	Tattao nga Ilokano
Patubo a mangisasao	9.1 a riwriw (2007)[1] Maika-3 a kaaduan ti mangisasao a patneng a pagsasao iti Filipinas[2]
Pamilia	Austronesio ▪ Malayo-Polinesio ▪ Filipino ▪ Akin-amianan a Filipino ▪ Akin-amianan a Luzon ▪ **Ilokano**
Panagsurat	Latin (Alpabeto nga Ilokano), Braille nga Ilokano *Naipakasaritaan a Baybayin*
Opisial a kasasaad	
Opisial a mangisasao	Rehional a pagsasao iti Filipinas Opisial a pagsasao ti probinsia ti La Union[3]
Nagalagad	Komision iti Pagsasao a Filipino
Kodkodigo ti pagsasao	
ISO 639-2	ilo (https://www.loc.gov/standards/iso639-2/php/langcodes_name.php?code_ID=204)
ISO 639-3	ilo
Glottolog	ilok1237 (http://glottolog.org/resource/languoid/id/ilok1237)[4]
Linguaesperio	31-CBA-a (http://linguasphere.info/?page=linguascale&linguacode=31-CBA-a)

Dagiti linaon

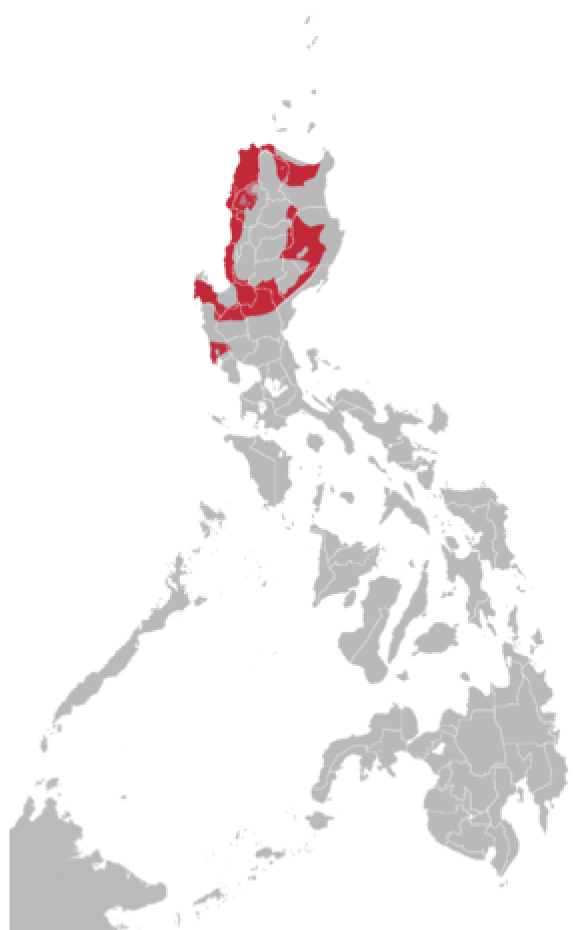
Dagiti akinruar a silpo

Iloko ken *Ilokano*

Ti awag wenno termino nga "Iloko" ken "Ilokano" ket awan paggidiatanna no ti pagsasao ti madakdakamat. Ti laeng pagdumaanna ket no dakamaten ti sao wenno pagsasao ken ti tao nga agsasao wenno agus-usar iti pagsasao (kas patneng wenno natibo nga agsasao). Kadawyan nga Iloko ti awag iti sao wenno pagsasao, ket Ilokano met no iti tao. Nupay kasta, gagangayen a maawagan a kas Ilokano ti agpada a tao ken pasasao. Kaaduan no di man amin a natibo nga agsasao wenno agar-aramat iti daytoy a pagsasao ket awaganda iti Ilokano.

Pannakaidasig ken dialekto

Ti Ilokano ket isu ti kakaisuna a sanga ti pamilia lingguistika a Kordiliera ti Filipinas, maibilang nga inauna wenno kabaketan kadagiti pagsasao iti amianan. Kakabsatna ti Pangasinense, Ibanag ken dagiti nadumaduma a pagsasao iti kabambantayan ti Kordiliera. Daytoy ket naisasao a kas patneng a pagsasao babaen dagiti pito a riwriw a tattao.

Lugar a ti Ilokano ket maisasao segun ti Ethnologue[5]
Dagiti nagaritan a lugar ket Itneg-Dua ti insasao a komunidad ti Ilokano idiay probinsia ti Abra

Daytoy ti pagsasao a kangrunaan nga aramat (lingua franca) ti agarup nga isu amin a pakabuklan ti Amianan a Luzon, nangruna iti Rehion ti Ilocos, iti Tanap ti Cagayan ken iti adu a paset ti Abra, Pangasinan, ken Zambales. Adu met ti agsasao iti Ilokano iti Nueva Ecija, Tarlac, Mindoro ken iti dadduma a probinsia iti Mindanao. Naisasao pay daytpy a kas maikadua a pagsasao babaen dagiti ad-adu ngem dua a riwriw a patneng nga agsasao iti Pangasinan, Ibanag, Ibatan, ken dagiti dadduma pay a pagsasao iti Akin-amianan a Luzon.[7]

Dua ti makuna a dialekto ti Ilokano: ti maawagan iti “Umamianan” wenno “nauneg nga Ilokano,” pagsasao dagiti taga-Ilokos, ken ti “Umabagatan,” a kaaduan a pagsasao dagiti adda iti probinsia ti La Union ken Pangasinan. Agassideg ketdi dagitoy a dialekto. Bassit ti pagdumaanda, ti laeng panangibalikas iti letra nga *e*.

Maysa laeng ti balikasna daytoy a letra para kadagiti "umamianan"—nakalukat, tengnga’t-sango, ken di nabukel a bokal. Dagiti met "umabagatan" ket dua ti balikasna. Kas kadagiti "umamianan," no ti sao ket gangggannaet ti naggapuananna, wenno nakarikep, ket impalikud, ken di nabukel a bokal, no ti agsarita ket patneng nga Ilokano. Daytoy a panangibalikas ket naiseknan iti pagsasao dagiti sabsabali kas iti Pangasinense ken Kankanaey.

Saan ketdi a madlaw unay dagitoy a naggidiatan kadagiti talaga a patneng nga Ilokano iti man abagatan wenno abagatan nga Ilocos. Madlaw laeng ti naiduma a panangibalikas iti *e* kadagiti saan a patneng nga Ilokano wenno dagiti nasanay iti Tagalog wenno Ingles a saan unayen nga agsasao iti Ilokano. Wenno dagiti nakasursuro iti Ilokano a saan a natibo nga Ilokano (kas pagarigan maysa a natibo a Tagalog wenno Bisayano a nakasursuro nga agsao iti Ilokano).

Dagiti patneng nga Ilokano ken umiiloko, maymaysa ti panangisaoda iti letra *e* kadagiti balikas a kas koma *"wen," "met," "bedbed," "ilem," "isem," "panagem," "nakem," "timel," "belleng," "aweng," "palileng," "baket," "ubet," "gawed," "kerret," "siket," "lengleng" "alimuteng," "alsem," "pekkel," "kuribetbet," "pamulinawen"* ken dadduma pay.

Sistema ti panagsurat

Moderno nga alpabeto

Ti moderno nga Alpabeto nga Ilokano ket buklen dagiti 28 a letra. Ti umuna a bingay ket buklen dagiti duapulo a letra ti Abakada Ilokana ken ti maikadua a bingay ket buklen dagiti walo a letra a nabulod manipud iti pagsasao nga Espaniol ken Ingles.[8]

Dagiti duapulo ket walo a letra a mangbukel ti Alpabeto nga Ilokano: Aa Bb Cc Dd Ee Ff Gg Hh Ii Jj Kk Ll Mm Nn Ññ NGng Oo Pp Qq Rr Ss Tt Uu Vv Ww Xx Yy Zz

Dagiti duapulo a letra a mangbukel ti Abakada Ilokana: a, ba, ka, da, e, ga, ha, i, la, ma, na, nga, o, pa, ra, sa, ta, u, wa (ua), ya (ia)

Dagiti walo a letra a nabulod manipud iti pagsasao nga Espaniol ken Ingles: Cc Ff Jj Ññ Qq Vv Xx Zz

Sakbay ti kolonia

Amin dagiti klase ni Ilokano iti sakbay ti kolonia ket nagsuratda iti sistema ti silabiko sakbay ti isasangpet dagiti Europeano. Inus-usarda ti sistema a naitermino a kas maysa nga *abugida*, wenno alpasilabario. Daytoy idi ket kapada dagiti sinuratan ti Tagalog ken Pangasinan, nga iti tunggal karakter ket nangirepesenta iti panagsasaruno iti konsonante-bokal, wenno iti pangyababaan iti Ingles iti CV (consonant-vowel). Ti bersion ti Iloknao, nupay kasta, ket isu idi ti immuna a nangidesignado kadagiti koda a konsonante nga agraman iti marka ti diakritiko – ti krus wenno virama – a naipakita iti *Doctrina Cristiana* ti 1621, ti maysa kadagiti kasapaan a nabatbati a pablaak iti Ilokano. Sakbay ti pananginayon ti virama, awan idi ti waya dagiti mannurat a mangidesignado kadagiti koda a konsonante. Dagiti met agbasbasa ket pugtuanda no ti bokal ket mabasa wenno saan, gapu kadagiti bokal ti "e" ken "i" ket mabalinda a maipasinnukat, kas pagarigan dagiti letra ti "o" ken "u" para iti "tendera" ken tindira".

Moderno

Kadagiti nabiit a panawen, adda metten dagiti dua a sistema a naus-usar: Ti sistema ti "Espaniol" ken ti sistema ti Tagalog "Tagalog". Iti sistema ti *Espanol*, dagiti balikas a nagtaud iti Espaniol ket intalinaayda dagiti pannakailetrada. Dagiti met patneng a balikas, ket naitunos kadagiti alagaden ti panangiletra ti Espaniol. Ita met nga aldawen, dagiti laeng lallakayen a kaputotan ni Ilokano ti agus-usar iti sistema ti *Espaniol*.

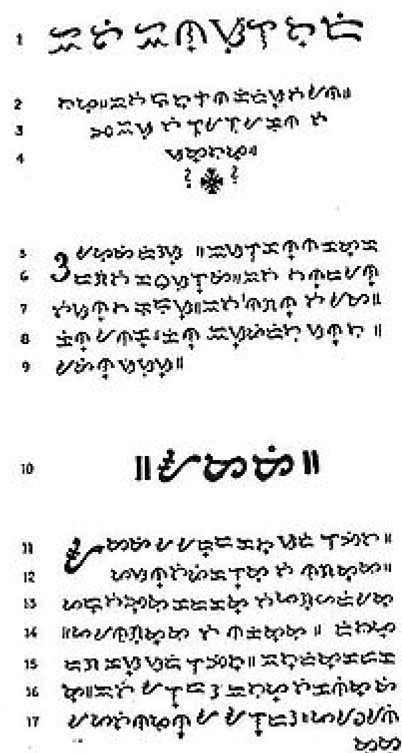
Iti sistema a naibatay iti Tagalog, ad-adu iti pannakaisurat ti ponema iti letra, ken nasaysayaat a mangipaltiing ti pudno a pannakaibalikas ti balikas.[9] Dagiti letra ti *ng* ket buklen ti digrapo ken maibilang a kas bugbugtong a letra, ken sarunuenna ti *n* iti alpabeto. Kas resulta, ti **numo** ket agparang sakbay ti **ngalngal** kadagiti barbaro a diksionario. Dagiti balikas iti ganganaet a nagtaudan, ken kaaduan kadagiti nagtaud manipud iti Espaniol, ket nasken a mabaliwan iti pannakaileta tapno nasaysayaat iti pannakaipaltiingna iti ponolohia ti Ilokano. Dagiti balikas a nagtaud iti Ingles ket mabalin wenno saan a mabalin a maitunos iti daytoy nga ortograpia. Ti nangruna a pagarigan nga agus-usar iti daytoy a sistema ket ti linawas a magasin ti *Bannawag*.

Dagiti wadan dagiti dua a sistema

Ti sumaganad ket dagiti dua a bersion ti kararag ti Amami. Ti adda iti kanigid ket naisurat iti ortograpia a naibatay iti Espaniol, bayat nga ti adda iti kanawan ket agus-usar iti sistema a naibatay iti Tagalog.

Amami, ñga addaca sadi lañgit,
Madaydayao coma ti Naganmo.
Umay cuma ti pagariam.
Maaramid cuma ti pagayatam
Cas sadi lañgit casta met ditoy daga.
Itedmo cadacam ita ti taraonmi iti inaldao.
Quet pacaoanennacami cadaguiti ut-utangmi,
A cas met panamacaoanmi
Cadaguiti nacautang cadacami.
Quet dinacam iyeg iti pannacasulisog,
No di quet isalacannacami iti daques.

Amami, nga addaka sadi langit,
Madaydayaw koma ti Naganmo.
Umay koma ti pagariam.
Maaramid koma ti pagayatam
Kas sadi langit kasta met ditoy daga.
Itedmo kadakam ita ti taraonmi iti inaldaw.
Ket pakawanennakami kadagiti ut-utangmi,
A kas met panamakawanmi
Kadagiti nakautang kadakami.
Ket dinakam iyeg iti pannakasulisog,
No di ket isalakannakami iti dakes.

Ti kararag ti *Amami* manipud iti *Doctrina Cristiana*, 1621.

Ti Ilokano ken edukasion

Iti pannakaisayankat ti sistema ti bilingual nga edukasion ti Espaniol iti 1897, ti Ilokano, ken maikuyog dagiti pito a nangruna a pagsasao (dagiti addaan iti saan a basbassit ngem maysa a riwriw nga agsasao), ket naipalubos idi a kas panangisuro aginggana iti maikadua a grado. Daytoy ket bigbigen babaen ti Komision iti Pagsasao a Filipino a kas maysa kadagiti kangrunaan a pagsasao iti Filipinas.[10] Babaen iti batay-linteg, ti Ilokano ket maysa a katakunaynay nga opisial a pagsasao kadagiti rehion a nakaisasaoanna ken agserbi a kas katakunaynay a panangisuro kadagita a lugar.[11]

Kadagiti napalabas a tawen, ti tignay iti Akinbaba ken Akinngato a Kamara iti Kongreso ket nagiyunay-unay para iti panagusar iti nakayanakan a pagsasao a kas panangisuro aginggana iti maikanem a grado.[12][13]

Dagiti nagibasaran

1. Mikael Parkvall, "Världens 100 största språk 2007" (Dagiti 100 a Kadakkelan a Pagsasao iti Lubong idi 2007), iti *Nationalencyklopedin*
2. Senso ti Filipinas, 2000. Tabla 11. Sangkabalayan a Populasion babaen ti Etnisidad Sekso ken Rehion: 2000

3. Elias, Jun (Septiembre 19, 2012). "Iloko La Union's official language" (http://www.philstar.com/nation/2012/09/19/850488/iloko-la-unions-official-language). *Philippine Star*. Naala idi Septiembre 24, 2012.
4. Hammarström, Harald; Forkel, Robert; Haspelmath, Martin, dagiti ed. (2017). "Iloko" (http://glottolog.org/resource/languoid/id/ilok1237). *Glottolog 3.0* (iti Ingles). Jena, Alemania: Instituto para iti Ebolusionario nga Antropolohia ni Max Planck.
5. Ethnologue. "Language Map of Northern Philippines" (http://www.ethnologue.com/map/PH_n). *ethnologue.com*. Ethnologue. Naala idi 7 Disiembre 2015.
6. Lewis (2013). Ethnologue Languages of the World. Naala manipud iti:http://www.ethnologue.com/language/ebk
7. Rubino, Carl Ralph Galvez (2000). "Pagsasao nga Ilokano". *Ilocano Dictionary and Grammar: Ilocano-English, English-Ilocano*. University of Hawaiʻi Press. ISBN 978-0-8248-2088-6.
8. Komisyon sa Wikang Filipino (2012). *Tarabay iti Ortograpia ti Pagsasao nga Ilokano* (https://docs.google.com/file/d/0ByVFvKzo7XnoUm9lMnFVYmVuczA/edit?pli=1). Komisyon sa Wikang Filipino: ISBN 978-971-0910-362.
9. Nupay kasta, adda met dagiti saan amairaman. Iti kasumbangirna ket agpayso met para iti bokal ti /u/ nga adda met dagiti dua a representasion kadagiti patneng a balikas. Ti bokal ti /u/ ket maisurat iti **o** no agparang iti maudi a silaba ti balikas wenno iti ramut, kas pagarigan ti **kitaemonto** /ki.ta.e.mun.tu/. Iti pay maipatinayon, ti **e** ket mangirepresenta kadagiti dua a bokal iti akin-abagatan a dialekto: ti [ɛ] ken ti [].
10. Panfilio D. Catacataca (Abril 30, 2015). "The Commission on the Filipino Language" (http://ncca.gov.ph/subcommissions/subcommission-on-cultural-disseminationscd/language-and-translation/the-commission-on-the-filipino-language/). *ncca.gov.ph*. National Comission for Culture and the Arts. Naala idi 7 Disiembre 2015.
11. 1987 Constitution of the Republic of the Philippines (http://www.thecorpusjuris.com/laws/constitutions/8-philippineconstitutions/70-1987-constitution.html), thecorpusjuris.com (Article XIV, Section 7)
12. Congress of the Philippines (Mayo 15, 2013). "Republic Act No. 10533" (http://www.gov.ph/2013/05/15/republic-act-no-10533/). *ncca.gov.ph*. Goverment of the Philippines. Naala idi 7 Disiembre 2015.
13. Delon Porcalla (Mayo 16, 2013). "K-12 for all, use of mother tongue now law" (http://www.philstar.com/headlines/2013/05/16/942653/k-12-all-use-mother-tongue-now-law). *www.philstar.com*. The Philippine Star. Naala idi 7 Disiembre 2015.

- Naikabil ti Ethnologue para iti Iloko (http://www.ethnologue.com/show_language.asp?code=ilo)

Kitaen pay

- Wikipedia:Annuroten iti grammatika ken panangiletra

Dagiti akinruar a silpo

- Tarabay iti Ortograpia ti Pagsasao nga Ilokano (https://docs.google.com/file/d/0ByVFvKzo7XnoUm9lMnFVYmVuczA/edit?pli=1)
- dadapilan.com – kangrunaan a portal ti literatura nga Iloko (http://www.dadapilan.com/ruangan)